Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

October-2018

Special Issue-66

Society, Culture and Environment

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :

Dr. Satish Desai
Asso. Prof. Department of Sociology
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe College,
Miraj, Dist-Sangli [M.S.] INDIA

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Scanned with CamScanner

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

October-2018

Special Issue-66

Society, Culture and Environment

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue :
Dr. Satish Desai
Asso. Prof. Department of Sociology
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe College,
Miraj, Dist-Sangli [M.S.] INDIA

या अंकाचे सर्व अधिकार प्रकाशकांनी स्वतःकडे राखून ठेवलेले आहेत. लेखांचे प्रकाशन वा पुनर्प्रकाशनाचे अधिकार प्रकाशक आणि संबधित लेखाकाधीन समान असून शोध निबंधातील मते ही संबधित लेखाच्या लेखकांची वैयक्तिक मते आहेत त्या मताशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher Price : Rs. 800/-

Scanned with CamScanner

53	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि सामाजिक परिवर्तन	आबासाहेब कसबे	250
54	साहित्य, समाज आणि संस्कृती यांचा अनुबंध	डॉ. एम.ए. कल्हळे	254
55	भारतीय समाज आणि सामाजिक समस्या	प्रा. आर. के खोकले	257
56	साहित्य आणि समाज	डॉ. सविता खोकले	263
57	वायू प्रदूषण : एक आव्हान	डॉ. दत्तात्रय खुणे	265
58	सत्यशोधक कथेतील समाजजीवन	पल्लवी कोडक	269
59	माळशिरस तालुक्यातील वीटभट्टी उद्योगाचे पर्यावरणीय परीक्षण	प्रा. डी. ए. कोकाटे	276
60	शिक्षण महर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे	डॉ. सौ मंजिरी कुलकर्णी	280
61	जागतिक तापमान वाढीचे शेती क्षेत्रासमोरील आव्हान : एक पर्यावरणीय अभ्यास	डॉ. सी. बी. लोंढे	282
62	आदिवासी समुदायातील कला : एक संस्कृती	डॉ. महेश मगर	287
63	आदिम कोलाम समाज व संस्कृती	प्रा. सौ. श्यामला माने व डॉ. शैलजा माने	290
64	महिला पोलीस आणि सामाजिक परिवर्तन	प्रा. जी. टी. मोकासरे	295
65	आपत्ती व्यवस्थापनात स्वयंसेवक संस्थांची भूमिका	डॉ. माधव मोरे	298
66	भारतीय समाज आणि संस्कृती	प्रा. चांगदेव मुंढे	303
67	स्वयं सहाय्यता बचत गटांच्या मार्फत सामाजिक स्थित्यंतरण	प्रा. दत्तात्रय मुंढे	306
68	मानवी जीवन आणि पर्यावरणातील प्रदूषण	डॉ. जनार्दन परकाळे	310
69	पर्यावरण संरक्षण व शासकीय योजनांचा अभ्यास	प्रा. कलंदर पठाण	315
70	शिक्षण महर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे यांचे महाराष्ट्राच्या शैक्षणिक विकासातील योगदान	डॉ. सज्जन पवार	319
71	पर्यावरण संरक्षण व संवर्धनात नागरिकांची भूमिका	प्रा.अरुण पेंटावार व प्रा.आशा पोतलवाड	323
72	पर्यावरण आणि मराठी कविता	प्रा. रमेश रिंगणे	327
73	समाज प्रबोधनकार संत गाडगे बाबा	प्रा. दादा साठे	331
74	महादेव कोळी समाजातील स्त्री संस्कृती	डॉ. विकास शेवाळे	334
75	घिसाडी जमातीच्या कौंटुबिक व विवाह पद्धतीतील बदलते स्वरूप	डॉ. जयसिंग सिंगल	338
76	सामाजिक प्रश्न व पर्यावरण	प्रा. विनायक वनमोरे व प्रा. अशोक खोत	345
77	समाज व संस्कृती	सुरेखा व्हसमने	348
	हिंदी विभाग		
78	भारतीय समाज के साहित्य में वर्णित वरिष्ठ नागरिक	डॉ. राजेंद्र बगाटे	351
79	भारतीय संस्कृती : त्यौहार एवं प्रदूषण	डॉ. के. बी. गंगणे	355
80	ग्लोबल वार्मिंग : समस्या और समाधान	डॉ. बी. आर. नळे	358

या अंकाचे सर्व अधिकार प्रकाशकांनी स्वतःकडे राखून ठेवलेले आहेत. लेखांचे प्रकाशन वा पुनर्प्रकाशनाचे अधिकार प्रकाशक आणि संबधित लेखाकाधीन समान असून शोध निबंधातील मते ही संबधित लेखाच्या लेखकांची वैयक्तिक मते आहेत त्या मताशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF)-6.261(2017), (CIF) -3.452(2015), (GIF) -0.676 (2013)
UGC Approved Journal Special Issue 66-
ISSN : 2348-7143
October. 2018

पर्यावरण संरक्षण व शासकीय योजनांचा अभ्यास

प्रा. कलंदर मुस्तफा पठाण
कला व विज्ञान महाविद्यालय,
शिवाजीनगर, गढी
9422207596
Email Pathankm@gmail.com

प्रस्तावना :-

आज आपल्याला सजीवांचा सजीवाला होणारा त्रास होत असलेला दिसत आहे. एक सजीव दुसऱ्या सजीवावर अन्याय करतांना आपल्याला जानवते. या मागची कारणे शोधण्याचा प्रयत्न करणे. गरजेचे आहे. सर्व सजीव व निजीव घटकाच्या परस्पर संबंधातून निर्माण होणाऱ्या संकल्पनेला आपण पर्यावरण म्हणतो. हे पर्यावरण सजीव सृष्टी अस्तीत्वासाठी अतीशय महत्त्वाचे आहे. आज या पर्यावरणामध्ये मानवी हस्तक्षेप मोठया प्रमाणावर वाढलेला आहे. मानव सुख सुविधा व विकासाच्या गोंडस नावाखाली पर्यावरणाची मोठया प्रमाणात हानी करत आहे. होणारी पर्यावरणाची हानी अशीच पुढे चालत राहीली तर संपुर्ण जीवनसृष्टीत धोक्यात येईल ही जीवसृष्टी समुद्र सपाटीपासून ६०० मैल वर व १००० मैल खाली या दरम्यान अस्तीत्वात आहे.२२१ या दरम्यानचा विकास करत असताना त्या भागामध्ये असणाऱ्या नैसगीक घटकांना हानी पोचनार नाही. या नैसर्गिक घटनांना त्याच्या मूळ स्वरुपाला धोका न पोहचता विकास साधने गरजेचे आहे.

"मागील काही दशकापासून पर्यावरणवादी अर्थशास्त्रात पर्यावरणाचे अभ्यासक समाजसुधारक तत्वज्ञ यांचे पर्यावरण व विकास या दोहोमध्ये असणाऱ्या सहसबंधामधे लक्ष घातलेले आहे. निसर्गामध्ये बहूतेक संसाधने ही अनवीनीकरणक्षम आहे (Non Renwable) आहे. या संसाधनाचा वर्तमानकालीन उपयोगाचा दर हा इतका उष्ण आहे की काही वर्षांनी किंवा काही दशकांनी ही संसाधने नष्ट होतील. याकडे सर्वांचे लक्ष आकर्षीत केले आहे." यानंतर करण्यात आलेल्या सर्वच अध्ययनामध्ये सूध्दा पर्यावरणातील असमानतेकडे ध्यान आकर्षीत करण्यात आलेले आहे. त्यामूळे पर्यावरण संरक्षणावर विशेष भर देण्यात आलेला आहे. १९७२ च्या जागतील अहवालानूार पर्यावरणीय समस्या दोन प्रकारे विकासाच्या लक्षांना अडथळा ठरू शकतो. "

१) विकास करतांना पाणी धरणाला प्रदूषीत होत असेल तर त्यास विकास मानता येणार नाही.

२)उत्पादनाची पातळी वाढवण्याच्या प्रयत्नात नैसर्गीक संस्थापनाचा ऱ्हास मोठया प्रमाणात होत असल्यास त्याला विकास मानता येणार नाही.

१९७२ च्या स्टॉकहोम येथील युनायटेड नेशनच्या जगतीक परिषदेत मानव व पर्यावरण हा मूद्दा घेवून अनेक समस्यांचा विचार करण्यात आलेला आहे. यात मानव व पर्यावरण सूरक्षीतता कीती महत्त्वाची आहे. पर्यावरणातील मानवाचा वाढता हस्तक्षेप कमी करावा. विकासाच्या नावाखाली विकसीत देशांना मोठया प्रमाणात पर्यावरणाची हानी केलेली आहे.लोकसंख्या वाढ ही सर्व समस्याची मुळ आहे. यावर उपाय योजना करण्यात यावी अशी मते मांडण्यात आली. या सर्वांचा परिपाक म्हणजे पर्यावरण संरक्षण ही एक काळाची गरज बनलेली आहे.

संशोधन विधान

"पर्यावरण संरक्षण व शासकीय योजनाचा अभ्यास"

संशोधनाची उद्दीष्टये :-

१. पर्यावरणाचा अभ्यास करणे.
२. बदलत्या पर्यावरणीय घटकांचा अभ्यास करणे.

Scanned with CamScanner

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal | ISSN : 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) -6.261(2017), (CIF) -3.452(2015), (GIF) -0.676(2013) | October. 2018
UGC Approved Journal   Special Issue 66

३. पर्यावरण संरक्षणासाठी केलेल्या शासनाच्या उपाय योजनांचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची गृहीतके :-

१. पर्यावरणीय प्रदूषण वाढत आहे.
२. शासनाच्या उपाययोजनाची काटेकोर अंमलबजावणी होत नाही.

अभ्यास पध्दती :-

प्रस्तुत शोध निबंधात दुय्यम स्त्रोताद्वारे अभ्यास केलेला आहे. शासकीय कायदे, अहवाल, क्रमीक पुस्तके मासीके यांचा आधार घेवून अभ्यास केलेला आहे.

पर्यावरण :-

आपल्या आजूबाजूला असणाऱ्या सर्व सजीव व निर्जीव गोष्टी त्यात झाडे, प्राणी, पशु, पक्षी, नदया , वारा , भूमी या सर्व म्हणजे पर्यावरण, पर्यावरणाचा अर्थ समजून घ्यावयाचा असल्यास पर्यावरण म्हणजे सभोवतालची परिस्थीती इतका समर्पक अर्थ होतो.

एखादयाच्या सभोवतालचा परिसर ज्यामध्ये जीवांच्या सभोवतालच्या सर्वांचा यात समावेश होतो यामध्ये अजैवीक (निजीव) आणि जैविक (सजीव) पर्यावरणाचा समावेश होतो.

मानवी जीवनामध्ये पर्यावरणाला महत्वाचे स्थान आहे. त्याचे कारण मानव हा पर्यावरणाचाच एक भाग आहे. त्यामुळे मानवाने कितीही प्रगती केली तरी त्याला पर्यावरणाची गरज असते. मानव कितीही बुध्दीमान असला त्याने कोणतेही कौशल्य आत्मसात केले तरी त्याला पर्यावरणासाठी समतोल साधणे अवश्यक आहे. कारण पर्यावरणातील सर्वात शक्तीशाली प्राणी म्हणून मानव पर्यावरणाचा ऱ्हास देखील करु शकतो व संरक्षण देखील करू शकतो.आपण आपल्या घरातील वस्तूला घरातील व्यक्तीला ज्या प्रमाणे देखभाल करतो त्याप्रमाणे पर्यावरणाची देखील देखभाल करणे गरजेचे ठरते.

शाश्वत विकास :-

विकास करत असतांना सावधपुर्ण विकास केला पाहिजे. सातत्यपूर्ण विकास हा शब्दप्रयोग प्रथमतः सन १९८० मध्ये नैसर्गिक संरक्षण आणि संस्थान अंतरराष्ट्रीय संघाद्वारे जागतीक संवर्धन व्यूहरचना (World conervesion stratry) यामध्ये करण्यात आला संयूक्त राष्ट्रसंघाने १९८३ मध्ये पर्यावरण विकासासबंधी जागतीक आयोग स्थापन केला. (World commission on Invironent & Development) स्थापन केला. या आयोगाने पर्यावरणाची अवनती होण्याच्या समस्येचा अभ्यास केला या आयोगाने सन १९८७ मध्ये आमचे समान भवीष्य (Our comman future) या नांवाने अहवाल सादर केला. या अहवालात प्रथमतः सातत्यपूर्ण विकास ही संज्ञा सामान्यपणे वापरण्यात आली. या अहवालानुसार भविष्यकालीन पिढीच्या गरजांशी कोणत्याही प्रकारची तडजोड न करता वर्तमानकालीन पिढीच्या गरजांची पूर्तता करणे म्हणजे सातत्यपूर्ण विकास ही संज्ञा सामान्यपणे वापरण्यात आली. या अहवालानूसार भवीष्यकालीन पिढीच्या गरजांशी कोणत्याही प्रकारची तडजोड न करता वर्तमानकालीन पिढीच्या गरजांची पूर्तता करणे म्हणजे सातत्यपूर्ण विकास किंवा शाश्वत विकास होवून शाश्वत व सातत्यपूर्ण विकास करणे आज काळाचवी गरज बनलेली आहे. कारण औदयोगीकरणाच्या रेटयामूळे पर्यावरणातील घटकांची मोठया प्रमाणात हानी झालेली आहे. ही हानी आज भरूण काढली नाही तर भवीष्यात येणाऱ्या पील्यांना याच्या गंभीर परिणामांना सामोरे जावे लागेल व त्यांच्या हातात याच्याशी लढण्याची कुवत असणार नाही. हे करत असतांना साधन स्फूर्तीने काही कामे केली पाहीजे. चांगले काम करण्यासाठी वेळ लागतो.त्यासाठी जी गोष्ट प्रेमाने होत नाही त्याला करणे बंधनकारक केलो जाते त्यासाठी शासन आपली भूमीका ठामपणे मांडून काही नियम व कायदे करत असते. व ध्येय धोरणे ठरवते.

Scanned with CamScanner

राष्ट्रीय पर्यावरण धोरण :-

[illegible] ... १९८८ चे राष्ट्रीय वन धोरण [illegible] ... १/३ [illegible] ... राष्ट्रीय कृषी धोरण २००० [illegible] राष्ट्रीय लोकसंख्या धोरण २००० राष्ट्रीय जलधोरण २००२ [illegible] ... राष्ट्रीय वन धोरण २००२ [illegible] ... प्रदूषण धोरण १९९२ [illegible] ... १९८९, १९९२, १९९४, २००१ व २००६ या काळात प्रदूषण नियमनाचे बदल करण्यात आलेले आहेत [illegible] हवा, पाणी, जमीन, आवाज या चार घटकावर अनेक कायदे करूण [illegible] या घटकांचे पर्यावरणीय समतोलाच्या दृष्टीकोणातून जतन संवर्धन व देखभाल करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

शासनाने या व इतर विविध नियमाद्वारे व कायदे करून पर्यावरण संरक्षणासाठी उपाययोजना केलेल्या आहेत. परंतु या कायदयाच्या व नियमांच्या आधारे पाहीजे त्या प्रमाणात पर्यावरणाचे संरक्षण व जतन होत नाही त्यासाठी ज्याला व ज्याच्या म्हणजे संपूर्ण मानवजातीची गरज म्हणून प्रत्येक मानवाने आपल्या भविष्यातील पिढयांना पर्यावरणाचा अस्वाद घेण्यासाठी आपल्याकडून कळत नकळत होणाऱ्या पर्यावरणीय ऱ्हासाचा विचार करूण पर्यावरण संरक्षण व संवर्धन करूण आपला विकास साधला पाहीजे.

निष्कर्ष :-

१. पर्यावरण संरक्षण व संवर्धण करणे क्रमप्राप्त: आहे.
२. नैसर्गिक साधनांचा वापर विवेकाने करणे गरजेचे आहे.
३. विकास करतांना पर्यावरणातील घटकांचा विचार करावा.

उपाय योजना :-

पर्यावरण संरक्षण व संवर्धन ही जबाबदारी सर्वांची आहे. कारण सर्व सजीवांचे नैसर्गिक रित्या जिवन जगण्यासाठी परस्परांच्या सहकार्यातूनच ते चांगल्या प्रकारे जगता येते त्याला आकार देता येतो. निसर्गामध्ये उंदराचे प्रमाण वाढले की त्यांच्यावर उपजीवीका भागविणाऱ्याचे प्रमाण वाढते व वाढलेल्या उंदराचे प्रमाण निसर्गत: सापाद्वारे नियंत्रित केले जाते. सापांचे प्रमाण वाढले की मुंगस , घार यांच्या द्वारे त्याचे नियत्रंन केले जाते. परंतू मानवाने केलेल्या पर्यावरणीय हानीला मानवाने तयार केलेल्या कायदयात पळवाटा काढून त्याच्यापासून वाचण्याचा प्रयत्न करतो. असे न करता नियमांत हस्तक्षेप न करता पर्यावरण संरक्षणाची जबाबदारी आपली जबाबदारी समजून त्याचे संरक्षण व संवर्धण करणे काळाची गरज बनलेली आहे.

Scanned with CamScanner

ISSN : 2348-7143
October. 2018

संदर्भ ग्रंथ :-

१. Dr.A.K. De. Environmental chemistry page No.5 New Age international (p.)Limited New Delhi (2005)
२. प्रा.डॉ. संजय टी महाजन व डॉ. अजय के दिक्षीत, जागतीक पर्यावरण , बदलता आकृतीबंध व शाश्वत विकास page No.11 चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद (२०१२.)
३. ए.बी. सवदी पी.एस. कोळेकर भूगोल व पर्यावरण Page No.10.1 निराली प्रकाशन पुणे (२०१३)
४. जिरांगन एम.एल. The Eonomic Development & planning page No. 22 वृंदा पब्लीकेशन्स दिल्ली (२००७).
५. World Development report 1992 page No.8
६. National Environment pollicy-2006 Ministry of Environment & forests Government of India New Delhi.

Scanned with CamScanner